

Date: 15th August-2026

**INTERNET VA IJTIMOY TARMOQLARNING YOSHLAR MA'NAVIYATIGA
TA'SIRI**

Baxtiyorova Gulsanam Baxtiyor qizi

Nizomiy nomidagi O'zMPU Tarix fakulteti "Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va
huquq ta'limi" yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada internet va ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ma'naviyati, dunyoqarashi, axloqiy qarashlari, ijtimoiy faolligi hamda shaxsiy rivojlanishiga ta'siri tahlil qilinadi. Bugungi globallashtirish va raqamlashtirish sharoitida internet yoshlarning bilim olishi, axborot almashishi, dunyoqarashini kengaytirishi va o'z qobiliyatlarini namoyon etishi uchun muhim vositaga aylandi. Shu bilan birga, internetdan nazoratsiz va me'yorida ortiq foydalanish yoshlar ongiga zararli axborotlarning kirib kelishi, yolg'on xabarlar, kiberbulling, virtual qaramlik, vaqtning samarasiz sarflanishi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga befarqlik kabi muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Maqolada xalqaro tadqiqotlar va statistik ma'lumotlar asosida internet va ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar hayotidagi o'rni yoritilib, mavjud muammolarni bartaraf etish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: internet, ijtimoiy tarmoqlar, yoshlar, ma'naviyat, axloq, media savodxonlik, raqamli madaniyat, axborot xavfsizligi, kiberbulling, globallashtirish, milliy qadriyatlar, virtual makon.

XXI asr insoniyat taraqqiyotida axborot va raqamli texnologiyalar misli ko'rilmagan darajada rivojlangan davr sifatida namoyon bo'lmoqda. Bugungi kunda internet inson hayotining deyarli barcha sohalariga kirib bordi. Ta'lim, fan, iqtisodiyot, davlat boshqaruvi, tibbiyot, madaniyat, ommaviy kommunikatsiya va kundalik muloqot jarayonlarini internetsiz tasavvur qilish tobora qiyinlashmoqda. Ayniqsa, yoshlar hayotida internet va ijtimoiy tarmoqlarning o'rni juda katta. Internet yosh avlodga dunyoning turli mamlakatlarida yaratilayotgan ilmiy, madaniy va ma'rifiy manbalardan foydalanish imkonini beradi. Bir necha daqiqa ichida elektron kitob topish, xorijiy til o'rganish, onlayn kurslarda qatnashish, ilmiy maqolalarni o'qish, dunyoning nufuzli universitetlari ma'ruzalarini tinglash mumkin. Shu jihatdan internet yoshlarning intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qiladigan ulkan imkoniyatdir. Biroq internetning imkoniyatlari bilan bir qatorda uning xavfli jihatlari ham mavjud. Ayniqsa, yoshlarning hayotiy tajribasi yetarli bo'lmaganligi sababli ular turli yolg'on ma'lumotlar, manipulyativ kontent, zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi materiallar, zararli g'oyalar va boshqa salbiy axborot ta'siriga tezroq berilishi mumkin. Shuning uchun bugungi kunda asosiy masala yoshlarni internetdan butunlay uzoqlashtirish emas, balki ularda to'g'ri va mas'uliyatli raqamli madaniyatni shakllantirishdan iborat. Yosh internetdan foydalanganda qaysi ma'lumot ishonchli, qaysi biri yolg'onligini farqlay olishi, o'zining shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilishi, vaqtini to'g'ri taqsimlashi va milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga zid kontentga tanqidiy munosabatda bo'lishi lozim.

Date: 15th August-2026

1. Internet va ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar hayotidagi oʻrni

Internet — dunyoning turli nuqtalarida joylashgan kompyuter va raqamli qurilmalarni yagona axborot makoniga birlashtiruvchi global tarmoqdir. U dastlab asosan ilmiy va texnik axborot almashish vositasi sifatida rivojlangan boʻlsa, bugungi kunda insonning kundalik faoliyatining ajralmas qismiga aylandi. Ijtimoiy tarmoqlar esa internetning eng ommalashgan kommunikatsion platformalaridan biridir. Facebook, Instagram, Telegram, YouTube, TikTok va boshqa platformalar orqali foydalanuvchilar axborot tarqatishi, muloqot qilishi, videolar va suratlar joylashtirishi, taʼlim olishi hamda turli jamoalarga qoʻshilishi mumkin. Yoshlar uchun ijtimoiy tarmoqlarning eng muhim jihatlaridan biri — muloqot imkoniyatining kengayishidir. Ilgari maʼlum bir hududdagi insonlar bilan aloqa qilish ustuvor boʻlgan boʻlsa, hozir yoshlar boshqa davlatlardagi tengdoshlari, olimlar, mutaxassislar va ijodkorlar bilan ham bevosita muloqot qilishi mumkin. Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning ijodiy qobiliyatlarini namoyon qilish maydoniga aylandi. Yosh rassom oʻz ijodini, yosh tadbirkor oʻz mahsulotini, yosh olim ilmiy gʻoyasini, talaba esa oʻz bilim va tajribasini keng auditoriyaga taqdim etishi mumkin. Demak, internet va ijtimoiy tarmoqlarni faqat salbiy hodisa sifatida baholash toʻgʻri emas. Masala ulardan qanday maqsadda va qanday madaniyat asosida foydalanishga bogʻliq. UNICEFning 2025-yilda eʼlon qilingan “Childhood in a Digital World” hisobotida raqamli texnologiyalar bolalarning taʼlim olishi, koʻnikmalarni rivojlantirishi va muloqot qilishiga katta imkoniyat berishi, shu bilan birga raqamli muhitda ruhiy farovonlik va xavfsizlik masalalariga ham eʼtibor qaratish zarurligi taʼkidlangan.

2. Internetning yoshlar maʼnaviyatiga ijobiy taʼsiri

Internetning yoshlar maʼnaviyatiga ijobiy taʼsirini bir necha yoʻnalishda koʻrish mumkin.

Birinchidan, internet bilim va maʼrifat manbai hisoblanadi. Bugungi talaba elektron kutubxonalar, ilmiy jurnallar, videodarslar va ochiq taʼlim platformalaridan foydalanishi mumkin. Bu esa yoshlarning mustaqil taʼlim olish imkoniyatlarini kengaytiradi

Ikkinchidan, internet yoshlarning dunyoqarashini kengaytiradi. Turli mamlakatlar tarixi, madaniyati, urf-odatlarini, sanʼati va ilm-fani bilan tanishish insonda dunyoni kengroq anglashga yordam beradi. Biroq boshqa madaniyatlarni oʻrganish oʻz milliy qadriyatlaridan voz kechishni anglatmasligi kerak.

Uchinchidan, internet milliy madaniyatni targʻib qilish vositasi boʻla oladi. Oʻzbek xalqining tarixi, adabiyoti, musiqasi, meʼmorchiligi, urf-odatlarini va buyuk ajdodlari haqidagi maʼlumotlarni raqamli platformalarda keng targʻib qilish mumkin.

Toʻrtinchidan, ijtimoiy tarmoqlar ijtimoiy faollikni oshiradi. Yoshlar ekologiya, xayriya, kitobxonlik, taʼlim, volontyorlik va boshqa ijtimoiy tashabbuslarda internet orqali ishtirok etishlari mumkin.

Beshinchidan, internet yoshlarning ijodiy salohiyatini rivojlantiradi. Video yaratish, grafik dizayn, dasturlash, fotografiya, jurnalistika va boshqa sohalarida yoshlar oʻz qobiliyatlarini namoyish etish imkoniyatiga ega.

Date: 15th August-2026

Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar orqali yoshlar turli kasblar haqida ma'lumot olishi, o'z qiziqishlariga mos mutaxassislarni kuzatishi va kelajakdagi kasbiy yo'nalishini belgilashi mumkin. Shu sababli internetni ma'naviy rivojlanishga xizmat qiladigan zamonaviy ta'lim va kommunikatsiya vositasi sifatida ham baholash lozim. Internetning yoshlar ma'naviyatiga salbiy ta'siri Internetning salbiy ta'siri, avvalo, yoshlarning undan foydalanish madaniyati bilan bog'liq. Nazoratsiz va me'yoridan ortiq foydalanish insonning vaqtini samarasiz sarflashiga, real hayotdagi munosabatlardan uzoqlashishiga va ma'naviy ehtiyojlarning o'zgarishiga olib kelishi mumkin. Internetdagi kontentning barchasi ham foydali emas. Yoshlar zo'ravonlik, nafrat, behayolik, qimor, ekstremistik g'oyalar, yolg'on axborot va boshqa zararli materiallarga duch kelishi mumkin. Ayniqsa, algoritmlar foydalanuvchining avvalgi qiziqishlariga asoslangan holda unga o'xshash kontentni qayta-qayta tavsiya qilishi mumkin. Natijada inson ma'lum bir qarashlar doirasida qolib ketishi va boshqa fikrlarni qabul qilish qobiliyati pasayishi ehtimoli mavjud. Internetning salbiy ta'sirlaridan yana biri — virtual qaramlik. Yosh kishi telefonini tez-tez tekshirish, bildirishnomalarni kutish, ijtimoiy tarmoqlarda uzoq vaqt qolish odatiga ega bo'lsa, uning o'qishi, oilasi bilan muloqoti, sport bilan shug'ullanishi va boshqa foydali faoliyatlariga ajratadigan vaqti kamayishi mumkin. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining 2024-yilgi tadqiqotida 44 mamlakat va hududdagi qariyb 280 ming nafar 11, 13 va 15 yoshli o'smirlar ma'lumotlari o'rganilgan. Tadqiqotga ko'ra, muammoli ijtimoiy tarmoqdan foydalanish darajasi 2018-yildagi 7 foizdan 2022-yilda 11 foizga oshgan. Qizlarda bu ko'rsatkich 13 foiz, o'g'il bolalarda esa 9 foiz bo'lgan. Bu raqamlar ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishning o'zi muammo ekanini anglatmaydi. Asosiy muammo — undan foydalanishni nazorat qila olmaslik va uning kundalik hayotga salbiy ta'sir ko'rsatishidir. Ma'naviyat insonning bilim va dunyoqarashigina emas, balki uning axloqiy mezonlari, xulq-atvori, mas'uliyati, vijdoni va qadriyatlarini ham o'z ichiga oladi. Yoshlar ijtimoiy tarmoqlarda ko'rayotgan kontentdan bevosita yoki bilvosita ta'sirlanadi. Agar yosh doimiy ravishda zo'ravonlik, haqorat, yolg'on, hashamatni namoyish qilish yoki mas'uliyatsiz hayot tarzini targ'ib qiluvchi materiallarni ko'rsa, vaqt o'tishi bilan ayrim salbiy holatlarni oddiy va tabiiy deb qabul qilishi mumkin. Ayniqsa, "ideal hayot" tasvirlari yoshlarning o'z hayotidan noroziligiga sabab bo'lishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlardagi ko'plab surat va videolar real hayotning to'liq tasviri emas. Ular maxsus tanlangan, tahrirlangan yoki bezatilgan bo'lishi mumkin. Shunga qaramay, ayrim yoshlar boshqalarning virtual hayotini o'z hayoti bilan taqqoslaydi. Natijada o'ziga bo'lgan ishonchning pasayishi, hasad, norozilik yoki ortiqcha moddiy ehtiyojlar yuzaga kelishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, yoshlar orasida media savodxonlikni rivojlantirish juda muhim. Media savodxon inson ko'rgan har qanday ma'lumotni darhol haqiqat sifatida qabul qilmaydi. U manbani tekshiradi, ma'lumotning maqsadini anglashga harakat qiladi va xulosani mustaqil chiqaradi. Internetning eng katta muammolaridan biri — yolg'on yoki chalg'ituvchi axborotlarning tez tarqalishidir. An'anaviy ommaviy axborot vositalarida axborot tayyorlash va tarqatishning muayyan standartlari mavjud. Ijtimoiy tarmoqlarda esa deyarli har qanday foydalanuvchi axborot tarqatishi mumkin. Bu imkoniyat demokratik kommunikatsiya uchun muhim bo'lsa-da, mas'uliyatsiz

Date: 15th August-2026

foydalanilganda katta xavf tug'diradi. UNICEFning 2021-yilda e'lon qilingan raqamli noto'g'ri va yolg'on axborot haqidagi tahliliy hisobotida bolalar va yoshlarning rivojlanayotgan kognitiv imkoniyatlari sababli noto'g'ri va chalg'ituvchi axborot xavfiga ayniqsa sezgir bo'lishi mumkinligi qayd etilgan. Yoshlar yolg'on axborot ta'siriga tushmasligi uchun quyidagi savollarni berishni odat qilishi kerak: Ushbu ma'lumotni kim tarqatgan? Manba ishonchlimi? Xabar boshqa ishonchli manbalarda ham bormi? Ma'lumotning sanasi qachon? Sarlavha bilan mazmun bir-biriga mos keladimi? Muallif o'quvchini ma'lum bir fikrga undashga harakat qilmayaptimi? Bunday savollarni berish odati yoshlarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Ijtimoiy tarmoqlar yoshlar uchun imkoniyat eshigimi yoki illat domi? Bugun internet har bir xonadonda mavjud. U ilmiy ma'lumotlar, yangiliklar va tajribalar almashish maydoni bo'lishi kerak aslida. Ammo afsuski, ayrim yoshlar uchun u ma'naviyatni zaharlayotgan illat manbaiga aylanmoqda. Internet — bilim manbaimi yoki illat qamog'i? Bolalar o'yinlaridan iborat bolalik kunlari endi telefon ekranlariga almashgan. Ilgarigida "Oq terakmi, ko'k terak?", "Quvlashmachoq", "Arqonda sakrash" kabi o'yinlar bolalar hayotining ajralmas qismi bo'lgan bo'lsa, bugun smartfon ularning ovunchog'i bo'lib qoldi. Gohida "Ba'zan, bir kun bo'lsa-da, barcha telefonlar ishlamay qolsa, biz ham o'sha qiziqarli o'yinlarni o'ynasak edi", — deydigan yoshlarni eshitamiz. Bu satrlarda og'riqli haqiqat yotadi. "Faqat bir marta ko'raman" degan bola endi o'zini to'xtata olmaydi Psixologlarning ta'kidlashicha, behayo kontentni tasodifan ko'rgan har qanday yosh miyasida "hayajon impulsi" paydo bo'ladi. Bu impuls dofamin gormonini faollashtirib, miyada qayta-qayta o'sha kontentni izlash istagini uyg'otadi. Natijada yoshlar behayolikni oddiy holat deb qabul qila boshlaydi. Bu — ruhiy inqirozning boshlanishi. Miya buni "halovat" deb qabul qilsa, qalb "uyat"ni unutadi, deyish mumkin. Hozirgi kunda ijtimoiy tarmoqlarda obro' — bilim yoki mehnat emas, "layk" va kuzatuvchi soni bilan o'lchanmoqda. Bu esa yoshlar ongida sun'iy me'yorlarning shakllanishiga olib kelmoqda. Qizlar o'z jozibasini "omad" deb bilsa, yigitlar ayolni "kontent ob'ekti" sifatida ko'rishga o'rganmoqda. Bunday yolg'on me'yorlar nafaqat internetda, balki hayotiy munosabatlarda ham axloqiy inqirozni keltirib chiqarmoqda. Behayo kontent insonda stress va depressiyani kuchaytiradi, hayotga qiziqishni so'ndiradi, jamiyatdan uzilish holatini keltiradi. Eng xavflisi, behayolik insonni hissizlik va behurmatlikka o'rgatadi. Bu esa jamiyat ma'naviyati uchun eng katta tahdid. Yoshlar o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma ko'ra, 726 nafar ishtirokchidan 70 foizi kuniga ikki soatdan ziyod vaqtini ijtimoiy tarmoqlarda o'tkazishini bildirgan. Bu yiliga o'rtacha 46 kun degani. Demak, inson hayotining 60 yilidan kamida 7,5 yili ekran oldida o'tadi. Ba'zi yoshlar esa kunlik 5–10 soat vaqtini faqat internetda sarflayotganini yashirishmaydi. Bu raqamlar internet foydalanuvchisi faqat vaqtini emas, balki diqqat va ruhiy barqarorligini ham yo'qotayotganini ko'rsatadi. 500 nafar yosh ishtirok etgan boshqa so'rovda esa 72 foizi "behayo videolarni tasodifan olganman", 38 foizi "ularni qayta izlashni boshlaganman", 15 foizi "bu holat ruhiy salomatligiga ta'sir qilganini" aytgan. Bu raqamlar internet nafaqat axloqiy, balki ruhiy sohada ham sezilarli ta'sir darajasida ekanini ko'rsatadi. Muammoning yechimi — taqiq emas, ongli foydalanish Internet va ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ma'naviyatiga ta'sirini baholashda bir tomonlama yondashuvdan

Date: 15th August-2026

qochish kerak. Internetni butunlay taqiqlash amaliy jihatdan ham, tarbiyaviy jihatdan ham samarali yechim emas. Chunki zamonaviy ta'lim, fan, kasbiy rivojlanish va kommunikatsiyaning katta qismi raqamli muhit bilan bog'langan. Shuning uchun asosiy e'tibor yoshning o'zini o'zi nazorat qilish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilishi kerak. Yosh inson internetdan qo'rqib emas, uning imkoniyat va xavflarini anglagan holda foydalanishi zarur. Buning uchun oilada tarbiya, ta'lim muassasasida media savodxonlik, jamiyatda ma'naviy-ma'rifiy muhit va raqamli platformalarda xavfsizlik mexanizmlari bir-birini to'ldirishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, internet va ijtimoiy tarmoqlar yoshlar ma'naviyatiga ikki tomonlama ta'sir ko'rsatadigan kuchli ijtimoiy vositadir. U yoshlarning bilim olishi, dunyoqarashini kengaytirishi, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishi, zamonaviy kasblarni egallashi va jamiyat hayotida faol ishtirok etishiga katta imkoniyat yaratadi. Shu bilan birga, internetdan nazoratsiz foydalanish yolg'on axborot, kiberbulling, virtual qaramlik, vaqtning samarasiz sarflanishi, zararli kontent va ayrim hollarda milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga befarqlikni kuchaytirishi mumkin. Xalqaro tadqiqotlar ham muammoning dolzarbligini ko'rsatmoqda. WHOning 2024-yilgi tadqiqotida 44 mamlakat va hududdagi qariyb 280 ming nafar o'smir o'rganilib, muammoli ijtimoiy tarmoqdan foydalanish 2018-yildagi 7 foizdan 2022-yilda 11 foizga oshgani aniqlangan.

Shuning uchun yoshlarni internetdan uzoqlashtirish emas, balki internetdan oqilona, xavfsiz va ma'naviy mas'uliyat bilan foydalanishga o'rgatish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir. Yoshlarning ma'naviy immunitetini kuchaytirish uchun oila, ta'lim muassasalari, mahalla, davlat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari va raqamli platformalar hamkorlikda ish olib borishi lozim. Ayniqsa, yoshlarning tanqidiy fikrlashi, media savodxonligi, milliy o'zlikni anglash darajasi va raqamli madaniyatini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Internet — o'z-o'zidan yaxshi yoki yomon vosita emas. Uning jamiyat va shaxsga ta'siri, avvalo, undan qanday foydalanilishiga bog'liq. Agar yoshlar internetni bilim, ma'rifat, ijod, ilm-fan va taraqqiyot vositasiga aylantira olsa, raqamli makon yoshlar ma'naviyatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Demak, bugungi kunning asosiy maqsadi — raqamli texnologiyalarni ma'naviy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish, yoshlarni axborot xurujlaridan himoya qilish va ularni ongli raqamli fuqarolar sifatida tarbiyalashdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. — Toshkent: O'zbekiston, 2017.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2021.
3. O'zbekiston Respublikasi. Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risidagi Qonun. — 2016.
4. O'zbekiston Respublikasi. Axborotlashtirish to'g'risidagi Qonun. — 2003.
5. O'zbekiston Respublikasi. Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risidagi Qonun. — 2019.
6. O'zbekiston Respublikasi. Kiberxavfsizlik to'g'risidagi Qonun. — 2022.
7. World Health Organization (WHO). "Teens, screens and mental health." — 2024.

Date: 15th August-2026

8. O‘zbekcha: “O‘smirlar, ekranlar va ruhiy salomatlik.” — Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti, 2024.
9. O‘zbekcha: “Yevropa, Markaziy Osiyo va Kanadada o‘smirlarning ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishi va o‘yinlarga qiziqishiga e’tibor.” — 2024.

